

UDK 293(474.5)
Gr 225

VILNIAUS UNIVERSITETO
BIBLIOTEKA

Knygos leidimą parėmė
Lietuvos Respublikos kultūros ministerija

Pirmasis leidimas

A.J. Greimas, *Apie dievus ir žmones. Lietuvių mitologijos studijos*,
Chicago: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1979.

A.J. Greimas, *Tautos atminties beieškant. Apie dievus ir žmones*,
Vilnius–Chicago: Mokslas–Algimanto Mackaus knygų leidimo
fondas, 1990.

Dailininkė Agnė Dautartaitė-Krutulienė

Viršelyje panaudoti Petro Repšio freskos „Metų laikai“ fragmentai,
fotografas Henrikas Sakalauskas.

- © Algirdas Julien Greimas, „La quête de la peur. Réflexions sur un groupe de contes populaires“, in *Du sens. Essais sémiotiques* © Éditions du Seuil, 1970
- © Algirdas Julien Greimas, „Etymological Notes on some Theonyms in Mannhardt“, in *Linguistics and Poetics of Latvian Folk Songs: Essays in Honour of the Sesquicentennial of the Birth of Kr. Barons* © McGill-Queen's University Press, 1989
- © Algirdas Julien Greimas, „Folklore et mythologie: problèmes de méthode“, in *Kalevala et traditions orales du Monde. Colloques Internationaux du CNRS* © Editions du CNRS, 1987
- © „Les voix du mythe en Lithuanie. Entretiens avec Algirdas Julien Greimas“, in *Lalias, Actes des sessions de linguistique et littérature*, 6 © Service des publications. Université de la Sorbonne nouvelle, Paris III
- © A.J. Greimas
- © Kęstutis Nastopka, sudarymas, 2005
- © Kęstutis Nastopka, baigiamasis straipsnis, 2005
- © Kęstutis Nastopka, vertimas į lietuvių kalbą, 2005
- © Rolandas Pavilionis, vertimas į lietuvių kalbą, 1999
- © Jūratė Navakauskiė, vertimas į lietuvių kalbą, 1988
- © Baltų lankų leidyba, 2005

Printed in Lithuania
ISBN 9955-584-78-5

A. J. Greimo semiotikos ir
literatūros teorijos centras

MEDŽIAGA MITOLOGIJOS ŽODYNUI

Aukštiejas

[XVII a. autoriams *Aukštiejas*, arba *Aukštiejus*, yra vienas iš krikščioniškojo Dievo sinonimų arba vienas iš] epitetu: „Man ausysna skamba nuog *Aukštiejo* gera nodieja“ (1653, KN 13) arba „Veizd akis *Aukštiejaus*, tai est pono Dievo“ (1653, SE 19).

Tačiau *Aukštiejas*, kuris ir Lasicijaus metu galėjo būti krikščioniškojo Dievo atitikmuo, papildomas kitu epitetu *Vissagistis*, kuri mes siūlome skaityti kaip *Visagystis* arba *Visagirstis*. Visų pirma *r* raidės (o greičiausia net ir garso) iškritimas visai įmanomas: cf. *nevydis negirdis* (arba *negydis*) „nematytas, negirdėtas, nežinomas žmogus“ (LKŽ). Šiuo atveju, kaip matome, *r* iškritimas pailgina prieš jį tariamą balsę.

Prasmės atžvilgiu *Visagystis* gali būti įrašytas į kitų tuo pačiu bruožu apibūdinamu dievų sąrašą: *Girstis*, *Prigirstytis*. Žinoma, pvz., kad *Velnias* gali žinoti tik tai, ką žmonės *sako*, o ne tai, ką jie *mano*. Šitoks dieviško žinojimo supratimas gali būti taikomas, atrodo, ir kitoms dievybėms. Todėl į *Aukštiejui* prikergiamą epiteta *Visagystis* reikia žiūrėti kaip į jo suvereninio visažinojimo pripažinimą. *Aukštiejas Visagystis* mums atrodo tad kaip dalinis krikščioniškojo Dievo „supagoninimas“.

Alkis sm. (1936, LKŽ, I)

Mitinė būtybė, traukianti žmones į vandenį.

„Neik tu prie šulinės, įtrauks tave alkis!“ (Grg.) „Alkis stovi vandenye“ (Grg.).

Šis žodis išvestinas iš *alkti* „labai norėti, ilgėtis, geisti, trokšti“. LKŽ: „jis alksta šlovės“ (J.) „Žemė praalkus lietaus“ (Rm.).

Bangputys (Praetorius, Rhesa, Kossarzewski)

Audros dievas, bangų dievaitis.

Praetorius savo *Deliciae Prussicae* (Kap. IX, in Mannhardt, 541) išrašo *Bangputtis* tarp jo laiku dar tebežinomų dievų, ir Mannhardt, 522 skaito jį „glaubenswürdig“. Pagal Praetorijų (*ibid.*, 545), „*Bang-puttys ist ein Gott des Sturms*“, tačiau kol kas dar sunku išsiaiškinti jam skirtas apeigas: „ein Gott ... dem sie zu Ehren einen Löffel stehlen und hernach verbrennen“ (*ibid.*).

XVIII a. žodynuose *Bangputys* virsta „jūros dievu“. Brodowski: „*Neptunus Bangputtis Gott des Meeres*“. Ruhig: „*Bang-puttys der Seegott Neptunus*“.

Bangpučio „autentiškumas“, pagal Bali (Lietuvių tautosakos skaitymai, II, 34–35), patvirtinamas ir dainos tekstu, kurį užrašė Réza (Nr. 32):

O ir supyko
Bangų dievaitis,
 Pakilo šiaurys vėjatis.
 ... Tegu terita
Bangputys valtę
 Ant aukso inkarėlio...

Šalia *Bangpučio Bangų dievaičiu* („bang putiy, bangu diewajtis“) vadina jį ir Kossarzewskis (*Lituanica*, in *Tautosakos darbai*, III, 131), kuris ta proga pasakoja apie jaunuoli, kurį labai traukęs vanduo, taip kad kartą jis net ēmės vis gilyn skesti į marias, tik *Bangputys*, jį prilaikydamas, išgelbėjo. Šis pasakojimas, kaip matome, neleidžia *Bangpučio* laikyti „vandens dievu“ (LKŽ), nes jis, atvirkščiai, pristatomas kaip kovojas prieš *Vandenį* ir jo traukimą (žr. *Alkis*).

Norint geriau išsiaiškinti šio dievo semantizmą, reikia i ji žiūrėti visų pirma kaip i *Bangę* dievaitį. O *bangas* sm., plačiai paliudytas visoje Dzūkijoje, iki Trakų ir Liškiavos, arba *bangà* sf., Prūsų Lietuvos ir Žemaitijos variantas, reiškia nebūtinai „vandens bangas“, o „smarkų lietų, audrą“, net nebūtinai surištą su lietumi, nes *bangoti* reiškia „banguoti“, bet ir „pustyti“ („Sniegas bangojas, suvaro vė-putinius“, LKŽ, Gargždai). Užtat ir *Bangputys* nėra, kaip tai mano Balys (*Skait.*, II, 35), tik pajūrio dievas, žinomas Lietuvos vakaruo-se, o gaivališka dievybė, lengvai supykinama, *bangiai* (t.y. „smar-kiai, stipriai, baisiai“) pasireiškianti audromis ir vėtromis, ant van-dens ir ant žemės, lietumi ir sniegu.

Bangpučio biografija tačiau toli gražu dar nėra pilna.

Žr. *Véjopatis, Audra.*

Bybčių Bobelis (prieš 1744, Brodowski)

Sodo dievas (?)

Brodowski: „*Priapus Bibcziu Bobelis Garten Gott*“. Dievo *Priapus* paminėjimas leidžia aiškinti *Bibcziu* kaip *nomen agentis*, pada-ryta iš *bybis* „vyriškas seksas“, ir tuo būdu žiūréti i ji kaip i lietu-višką *Priapo* atitikmenį. *Bobelis* būtų diminutyvas nuo *Bobis/Baubis* (o gal net ir *Baubas*), išvestas iš *baubti* „rékti, dainuoti, zirzti“. Ne-žiūrint šio téonimo transparentiškumo kalbine prasme, jo funkci-jos ir santykiai su *sodu* lieka neaiškūs. Mannhardto aiškinimas (*ibid.*, 610), kad *Bibcziu Bobelis* (kuri jis greičiausiai nesuprasdamas skai-to *Bicziu Bobelis*) esąs *Jaucziû baubio* įtakoje Brodowskio perdirbtas iš Praetorijaus minimo *Bicziû birbius*, atrodo nepagrįstas ir nerimtas.

Bybčių Bobelis gali būti laikomas seksualiniu pajégumu pasižy-mėjusio bičių deivio *Bubilo* sinonimu. Žr. Greimas.

Cf. *Birbulis, Pizius*.

Blizgulis (prieš 1744, Brodowski; 1800, Mielcke)

Sniego dievaitis: „*Schnee Gott Blizgulis*“ (Brodowski).

Drebkulys (*Drebkullys*, Praetorius; prieš 1744,
Brodowski; 1747, Ruhig)

Praetorius (Kap. IX, 82, in Mannhardt, 541) įrašo D. i sarašą dievų, kurie, pagal jį, dar jo metu randami pas nadruvius, skalvius, žemaičius ir dalinai pas lietuvius. Kiek toliau (323, in Mannhardt, 545) jis rašo:

„Dreb-kullis ist der Pykullis Diener, dem sie die Macht, die Erde zu bewegen, zu schreiben. Drum sie den anruffen, wenn ein Erdbeben bey grossem Sturm gemerkt wird.“

Brodowskis ir Ruiygys ši Pykulio tarną, kurio veikla susijusi su audra, suabstraktina ir padaro žemės drebėjimo dievu (*Erdbeben Gott*) (in Mannhardt, 613).

Šio teonimo etimologija (*drebēti* + *kulti*) yra permatoma.

Žr. *Pykulis*, *Krušeklis*.

Driūkelis (*Pan Drukiel*, 1735, „Jėzuitų misijos“,
in Lebedys, 213)

Deivis keltininkas, palygintinas su šv. Kristupu.

„Vienas prastas žmogelis iš Vabalninko (Vobolnicensi) pavieto nesigėdijo viešai garsinti demoną, vardu Pan Drukiel, sakydamas, kad kiekvienas, kuris tik šauksis jo drauge su dievu, pavojingiausiose vietose per upes labai lengvai ir be jokio pavojaus persikels“ (Lebedys, 213).

Lietuviška šio termino forma atstatytina pagal *driūkt* „liuokt, strykt“: „driūkt karvę per tvorą peršoko“ (Kp); *driūksėti* (Kos 42) „pašokomis eiti, bėgti, liuoksėti“ (LKŽ).

Dugnai (1601, Lasicius; 1611, „Jėzuitų misijos“)

1. Pagal Lasicijų, D. atrodytų kaip fermentacijos deivė:

„*Dugnai* dea, praeest farinae subactae“.

„Deivė *Dugnai* valdo išminkytą tešlą“.

Toki Lasicijaus aiškinimą patvirtina Akielewicz (in Mannhardt, 380), pagal kuri, *dugnai* = *pādugnēs*: „tešla, paliekama duonkubiliuje naujam užkepimui užraugti“.

2. Tačiau šiam aiškinimui prieštarauja 1601 m. jézuitų raporto tekstas (*Annuae Litterae Societatis Jesu*, t. XVIII, in Mannhardt, 432), kuris *Dugnus* identifikuoja su *Deiviais Pagirniais*:

„In Samagitia falsi dei cultu (*Pagirej sive Dugnaij dicti*) sacrisque execrandis abductae sunt octo familiae. Est autem deus hic pauxillum arenae sub mola trusatili in aliquo domus angulo asservatae...“ Šis tekstas, kaip matome, yra pakankamai eksplicitinis: smėlyje po girnomis glūdi ne kas kita, o žalčių pavidalu pasireiškią *Deiviai Pagirniai*, kurie, išeitų, kitaip dar vadinami *Dugnai*. Šiai naujai prasmei priartėja ir kitas Akelaičio (Akielewicz) pasiūlytas dugnu-padugnių aptarimas: „miltai, pastoviai laikomi girnose arba *po girn[omis]*“ (*ibid.*).

Šioje naujoje perspektyvoje galima bandyti išaiškinti ir paskutinį mums žinomą šio teonimo paminėjimą 1611 m. „Jézuitų kronikoje“ (in Lebedys, 208), kurią suglaustai atpasakodamas Lebedys (?) sako, kad Nesvyžiaus kolegijos aprašyme minima valstiečių garbinama su išgérimalis „*Olla*“ tam tikru metu laiku vadina „*Dugnos*“ (acc. plur.). Turint galvoje, kad *olla* lotyniškai reiškia „puodas; laidotuvių urna“ ir kad žalčiai būdavo laikomi po girnomis įtaisy tame puode arba ąsotyje, ir šiame pastarajame tekste *Dugnai* gali būti identifikuojami kaip *Deiviai Pagirniai*.

3. Mannhardto bandymai atitaisyti *Dugnai* formą i **Dugnajus* (kartu su *Pagirnejis*) ar i **Dugnejas* (kartu su *Kriksztejas*) neatrodo pakankamai rimti. Teonimas *Dugnai*, tiesą pasakius, reikalingas dvigubo išaiškinimo, reikalingo pagristi jo daugiskaitos formą ir jo reikšmę.

Dugnai daugiskaita aiškintina taip pat kaip *Deivių Pagirnių*: kiekviena sodyba turėjo savo *Pagirnį* ar *Pagirnius*, o bendrai paėmus garbinami buvo deiviai *Pagirniai* (arba *Dugnai*). Prasmės atžvilgiu *dugnai* reiškia, pagal LKŽ, ne tik „kokio nors daikto apačią“ (= tai-gi pagirnį), bet ir „tolimą apylinkę, atkampų kraštą“ (plg. „Anuos dugnuōs buvo daug lytaus“, Jrb.): žinoma, kad *Pagirniai*, arba *Dugnai*, buvo įtaisomi atokioje gryčios kertėje.

Žr. *Pagirnis*.

Gelžinukas (XIX a., Kos 171 (Rt))

Pikta pasakų būtybė.

Žr. *Gelžinsnapis*.

Gel(e)žinsnapis (1870, A. Juška)

Mitinė paukščio pavidalo būtybė, dažnai sutinkama pasakose.

A. Baranauskas: „Atléké juodvarniai, gelžinsnapiai“ (BM 324).

A. Juška: „geležinsnapiai per aną žemę lékė ir kur nereik dvy-lomis akimis pro skyle veizdėjo, belékdami paliko anoms mergoms riebų kraują“ („Nusprendimas piršlio marop“, in *Svetbinė rėda*, in *Sutartinės II*, 346).

„Velnias norėjo siratėlę su gelžinsnapiais suleisti“ LKŽ (Šts).

Gužė sf. (pr. 1744, Brodowski; 1747, Ruhig)

Kelionės, žygio deivė.

Brodowski: „Reise Gott Czuze“.

Ruhig: „Guže,- ês die Reisegöttin der Heyden“.

Etimologinėje plotmėje visų pirma siūlosi sugretinimas su gandru, kurio išvykimas rudenį, o ypač grįžimas pavasarį itin reikšmingi. Tačiau kita žodžių šeima atrodo įtikimesnė: tai visų pirma *guža* sf. MŽ 256 „būrys, krūva (gyvių)“; *gužas* sm. „pulkas, susibūrimas; gana daug“; *gūžė* sf. A1885, 358 „vestuvės“; *gužynė* sf. J. „jau-nimo susirinkimas“, o taip pat ir veiksmažodis *gužeti* „visu būriu su triukšmu vykti“ (LKŽ).

Visi šie semantiniai bruožai rodo, kad *Gužė* buvusi ne pavienių kelionių, o kolektyvinio žygio (ar net karinės ekspedicijos) deivė.

Indievis, indėvė (S. Daukantas)

Deivis, deivė; dieviškojo prado įsikūnijimas žmoguje.

Vyriškosios giminės:

„Ar ne indievis pjaunamas, kad ausis užsikimšės“ (Tryškių apyl., in Krėvė, *Patarlės ir priežodžiai*).

„Ar ne indėvių pjaunamas kriokia?“ LKŽ (VP 6).

„Koks tave įdievis (= kuri čia tave indievė) suka, pjauna!“ J. Moteriškosios giminės:

„Katės liežuvyje devynios indėvės“ (S. Dauk.).

„Audeklą, kurį devynios indėvės tiekusios“ (S. Dauk.).

„Ko šauki, ar ne indėvė tave smaugia?“ (Kv.).

Pagal beveik visus pavyzdžius atrodo, kad turime reikalo su žmogaus kūne gyvenančiu piktu pradu, piktu deiviu ar deive. Vienas tik S. Daukantas bando *indievę* identifikuoti su *Laimele*: „Toms indėvėms kiekviens žmogus turėjės pavestus akminis, ant kuriaiš aukavęs joms aukas...“ (LKŽ).

*Indievo „vidujiškumą“ paremia ir jo prefiksas *in-*, *i-*; cf. *in-die-nis* „vidudienis“.*

Moraline prasme *Indievė*, atrodo, reprezentuoja blogio prado įsikūnijimą žmoguje; tai rodytų jos reikšmė „nuodas“: „kraujas, užkrėstas indėve, kaipmat pagedo“ (Blv.). Tačiau tam prieštarauja senas būdvardis *indievas*, -a 1. „meniškas“: „Indievas, pilnas dailės, su menu padarytas“ (SD 54) ir 2. „nuostabus, nepaprastas“: „Indievomis pasakomis linksmina juos“ (DP 166). Taigi *indievis* gali būti suprastas kaip dieviško prado, gero ar blogo, įsikūnijimas žmoguje.

Būga I 197: „Ar ne indėvės tave pjauna?“ (Kvėdarna).

Būga II: indėvė „Gift“ nusitruczijo indiewiemis (D¹⁰ 30).

Kórios cze taw̄i Indieves piaun? (D⁴ 56).

Ar ne indėvė tavi smaug? (Kv.).

Būga II 427: ost. lit. *indévé* (dial. *Índāvā* Kp) „Fleck, démé, *idé-vétas* daiktas, drabužis“,

n. lit. *indévés* „Gift“.

Būga III 180: *indéve* kuršiškai (ar latviškai) assez intéressant, par ex.: šalia „liga“ – „Trīs mazas indevītes“ (BW 35104).

Indévé

Skardžius 379

In-dévé „nuodas“ Kv. Rtv (:dēti)

išveda iš *dēti*

(nežiūrédamas kitu prasmiu).

Jaučių Baubis (*Jaučių baubis, Jauczbaubis*
Praetorius in Mannhardt, 541, 532)

Galvijų ir/ar piemenų dievas.

Praetorius jį išašo tarp jo metu dar gyvų ir žinomų dievų (541); kitą kartą jo vardas sutinkamas tarp galvijų dievų.

Brodowski: „*Jaucziū baubis* (*Ochsenbrüller*)“ (Mannh., 610).

„*Pan Jaucziū Baubis Hirten Gott*“ (Mannh., 612).

Ruhig: „*Jaucziūbobis, -bobjo, der Hirtengott der Heyden*“ (Mannh., 612).

Mielcke (1800): *J. baubis* ir *J. bobis*.

Etimologijos žvilgsniu J. B. atrodo kaip liaudiška, populiarė būtybė, kurios vardas kilęs iš *bau-*, *bo-*, *bū-* – onomatopėjų, pamėgdžiojančiu jaučio baubimą, maurojimą. Tuo būdu *Baubis* ir *Bobis* priklauso plačiai baidyklių ir šešelių šeimai, XIX a. pamažu išvir tusiai į vieną neaiškią, vaikams gąsdinti tinkančią būtybę. I šią šeimą priklauso tarp kitų *Baubas*, *Baubaušis*, *Bubas*, *Bubulis* ir t.t.

Jaučių Baubis – visų pirma *vandeninė būtybė*: „Pasikėlė ūmai iš drumsto vandens dyvnas, juods *baubaušis*“ (LC 1888, 46); „Neik pas šulinį, įtrauks *bubė*“ (Brž.). Tai tik patvirtina jo autentiškumą. (Plg. Aušrinės broli – jauti in Greimas.)

Iš kitos pusės, jo galėjimas pasireikšti *jaučio pavidalu* ir būti identifikuojamam su *ežeru* (t.y. dangišku vandeniu) patvirtinamas padavimuose (žr. B. Kerbelėtė, *Lietuvių liaudies padavimai*, p. 86, 94–95): ežeras į naują vietą ateina paskui jauti (LTR 3517/283); vardu pašauktas ir sustabdytas gyvulys netikėtai pavirsta ežeru (LTR 3517/2654) ir t.t.

Tačiau, jeigu šis onomatopėjinis metonimas leidžia *Baubi* identifikuoti su jaučiu (*baubalius* „buivolas“; *būblys* „buivolas“), tai ši prasmė lengvai išplečiama: *baubalius* „baubikas, kas baubia“. Užtat, jei *būbālius* (KI 264) yra „buivolas“, tai

Bubālis – „ąžuole gyvenantis gyvuliu bei piemenų globėjas“ (Trgn). Nenuostabu tad, kad *Jaučių Baubis* gali būti išivaizduojamas ir jaučio balsu baubiančio paukščio pavidalu; tokiu paukščiu šalia *Bubālio* gali būti

Baublys „toks garnių šeimos paukštis (*Botaurus stellaris*)“, baubiantis kaip jautis (Blv): „*Baublys* per blogus metus iš paversmiu

išėjės baubdavo" (Rk); „Ir dejuoja kaip baublys baloje“ (PPr 350). Idomu jį palyginti ir su *baublys* „išpuvęs medis“: „Eina žmogus keliu, žiūri, kad stovi baublys, jis iłindo ir atsigulė“ (Švnč). Būdinga, kad ir *būblys* reiškia kartu ir „baublys – paukštis“, ir „buivolas – gyvulys“.

Žr. *yulis*, *kukas*.

Kaukarai smpl. (Praetorius), Kaukorūžiai (Juška)

Mažo ūgio mitinės būtybės, kartais maišomos su *kaukais* ar *gabartais*.

Praetorius *kaukarus* mini du kartus, abu kartus *Aitvaro*, *gabartų* ir *kaukučių* aplinkoje. Pirmą kartą jie rašomi *Kaukarei* (Kap. IX, § 2, in Mannhardt, 541) nom. plur., o antrą – *Kaukarus* plur. acc. (*ibid.* § 19): taigi nėra jokio pagrindo nom. sing. rašyti *Kaukarus*, kaip tai daro Mannhardtas, nes lietuviška šio žodžio forma yra *Kaukaras* arba *kaukoras*. Praetorius pirmą kartą juos mini tarp dievų ir dievukų, dar plačiai žinomu jo laikais, o antrajį kartą sako, kad „es haben auch die Nadrawen einige, die sie *Kaukarus*, item *Gabwartus* et *Gabartus* nennen“, nors jis su tuo ir nesutinka: pagal jį, *kaukučiai* „*Erdgötter*“ griežtai skiriasi nuo *kaukarų* ir *gabartų*.

Šie Praetorijaus paaiškinimai, savaime suprantama, yra nepakankami. Užtat ir XVIII a. leksikografai Brodowskis ir Ruigys, nau dodamiesi Praetorijaus medžiaga, bandė išaiškinti *kaukarus* pagal bendrą, dažniausią šio žodžio reikšmę „*kauburys*, *kalva*“. Tuo būdu, pagal juos, *Kaukarus* virto „*Berggott*“, kalnų dievu, nors, pagal Mannhardtą ir Leskienu, toks *nomen agentis* galis reikšti tik krūvos supylėją, o ne kalnų gyventoją.

Kaukaro semantizmą galima būtų bandyti išaiškinti, panagrinėjus visą šio žodžio šeimą. Atrodo, kad pirmą kartą paliudytais *kaukaras* XVII a. (Q 22) reiškia „*girtuoklis*“, o *kaukara* scom. „Niekam tikės žmogus“: esame tad gana toli nuo *kauburių* ir kalnų. *Kaukaras*, be to, dar reiškia „*kakta*, *pakaušis*“ (turbūt perkelta nuo „*kauburio*“ prasme), bet jau tolimesnis prasmės vystymasis priartina mus prie mitinės būtybės: *kaukorikas* – tai vaikas didele galva (Šmn), o diminutyvas *kaukorūžis* – tai jau kaukelį primenantį būtybę: „*Kaukorūžis* kaip katinas“ (J.), „kaip pardaužė, *kaukorūžio* akys išsprogo“ LKŽ (J.).

Krūminė (Stryjkowski)

Javų augimo dvasia.

Stryjkowskis ją pristato, cituodamas lietuviškai, kaip *Kruminie pradziu Warpu*, paaiškindamas, kad tai javų dievas (sic!) (Mannhardt, 330). Balys abejoja tokios „derliaus deivės“ buvimu.

Šios mitinės būtybės funkcijas lengviau suprasti, įsigilinus į žodžio *krūmas* šeimos bendrają reikšmę. *Krūminti* „augti krūmu, darytis krūmu“: „Kai vienas grūdas daug daigu paleidžia, tai sakो – rugiai krūminas“ (Alv.); taip pat *krūmytis* refl. (R 338, N, J): „iš požeminio stiebo pagrindinės atžalos pradeda augti šoninės atžalos – tada sakome, kad augalas krūmijasi“ LKŽ (trš). Taigi *Krūminė* ir bus toji javo „dvasia“, kurios dėka iš grūdo ima kilti daug daigu, šalia pagrindinės atžalos pradeda augti šoninės atžalos ten, kur „prasideda būsimos varpos“.

Stryjkowskio duotas *Krūminei* skirtų aukų aprašymas pilnai patvirtina šiuos kalbinius davinius: pagal jį, *Krūminei* aukojami gaidžiai *žemomis* ir *tankiomis* skiauterėmis; jų mësa sukapoja į mažus gabaliukus tam, kad rugiai kiltų su gausiomis varpomis ir žemais stiebais, kitaip sakant, kad „*krūmintuysi*“ kaip galima tankiau ir arčiau žemės (neeikvodami energijos stiebui).

Šitokiame kontekste darosi suprantami ir maldeles *Žemynai*, kurią savo žodyne paduoda Brodowskis (Mannhardt, 613), pirmieji žodžiai, aprašantys javo augimo procesą: „*Tirsztas krumis, dirma Rassa, brandze Warpa, Zeminele ziedkele...*“ *Krūminė* globoja pati pirmajį šio proceso etapą.

Krušeklis (A. Juška)

Mitinė būtybė: „Krušeklis – kur po žeme kruša nūvakarėmis“ LKŽ (J.).

Kitos šio žodžio prasmės: 1. Piesta, grūstuvis;

2. Pasileidėlis, mergininkas.

Žr. *Drebkulys*.

Lytuvonis (Stryjkowski; 1666, Wilhelm Martini)

Lietaus dievas.

Stryjkowskis duoda formą *Lituwanis*, nurodydamas, kad šis dievas siunčia lietu, kad jam būdavo aukojamos vištos įvairių spalvų (Mannhardt, 330).

Šio asmenvardžio daryba kelia sunkumą. Atrodytų, kad reikia prileisti tarp šaknies *lyt-* „lietus“ ir *nominis agentis* priesagos *-onis* intarpą *-uv-*. Toks intarpas visai galimas: šalia *lytingas oras* (K 234) randama ir *lytvingas oras* (Qu² 284), *lytvinguose metuose* (Jž I, 227) in Skardžius, 108. Iš kitos pusės, *-v-* gali būti laikomas *-uv-* sutrumpėjimu: cf. K. Būga, III, 864: *pietvis* ir *pietuvis*.

Wilhelmo Martini (1666) duota forma: „Absint Perkunas, *Lituans*, Bubilosque Gabartai“ atrodo kiek sulotyninta (o galūnės balsė praleista eilėdarai reikalaujant).

Mannhardt, 339 siūlymas sugretinti *Lytuvonij* su latvių *lietuvēns* ar *lietuonis* „der Alp, der Mahr“ nepriimtinas semantiniu atžvilgiu. Endzelīnas latviškā žodij gretina su liet. 3 pers. *liečia* „drücken“.

Magila (sl.) (Praetorius, Brodowski, Ruhig)

Pykčio deivė, Giltinės tarnaitė, jos sprendimų vykdytoja.

Praetorius, išvardinės gerus dievus, tėsia: „Sonsten sind auch noch Zorn- und Unglücksgötter *Pykullis*, *Giltyne*, *Magyla*“ (Mannhardt, 532). Kiek vėliau jis ją išskaito į jo metu dar pažįstamų dievų skaičių (*ibid.*, 541). *Magilos* funkcijos išryškėja pagaliau: „*Giltine*, die Göttin des Todtes... Dieser Göttin Dienerin wird gehalten *Magyla*, gleichsam die Jemand ersticht odere quelet, gleichsam die Executorin“ (*ibid.*, 545).

Brodowski: „*Furia Magyla*“.

Ruhig: „*Maggila*, -ôs die Zorngöttin der Heyden“.

Mielcke: „Ima ji magilos (tegu ji galas)!“

„Kad tave magylos paimtu!“ LKŽ (Ak).

Tiek slaviškas šios deivės vardas, tiek ir krikščioniškas, sakmių tekstu neatitinkas *Giltinės* ir jos santykiai su savo tarnaitė įvaizdis rodo, kad turima reikalo su vėlyvų laikų deivėmis ir jų interpretacijomis.

Miškinis

Mitiné miško būtybė, klaidinanti žmones.

„Pirma vuogelė *miškineliu*, pirmas grybelis samanéliu. Kad po girią nevadžiotu, kelio nepastotu (užkalbėjimas einant grybauti, uogauti) LKŽ (TŽ IV, 508).

„Byloja (Lapinas) apie *miškinius*, raistuose gyvenančius, po girių klajojančius, kurie apsuka žmogui galvą“ LKŽ (V. Krėvė).

„Prisiminiau aš visas pasakas apie *miškinius*, kurie naktimis vedžioja žmones aplinkui, kol mirtinai nuvalsina juos“ LKŽ (J. Baltušis).

Samanėlis, atrodo, bus *Miškinio* epitetas, o ne atskiras dievukas.

Žr. *Samanius*.

Okas (LTR/Smn) Juška!

Bauginanti miško dvasia.

„Ant tu žodžių stojos prieš jį *Okas* ir sako: kam tu mane šaukei?“ (LTR/Smn.).

Cf. *ōkti* „netariant žodžių, tik ,ō‘, pritarti dainuojantiems“: „Vyrat okia, t.y. dainuoja be žodžių“ (J.).

„Bégant šaukti ,ō‘: „Vaikai, eidami karvelių (taip žaisdami), renka *vanagą*: kas mažiausiai be atsikvēpimo bégdamas nuokia, tas vanagas“ LKŽ (Kpč).

Žr. *Miškinis*, *Girystis*, *Girstis*.

Samanius

Miškinio sinonimas arba jo epitetas.

„Eidamas miškan, kad nepaklystai, pamiskėj atsistojės taip kalbėk: „Miškinėli *samanéli*, aš girelės nekertu, aš lizdelių neplėšiu, aš paukštelių nemušu, man kelio nepastok, mane girioj nevadžiok, namo grīžtie nekliudyk“ (TŽ IV, 508).

Žr. *Miškinis*.

Šilinis (J. Basanavičius)

Girios dvasia, „velnias be ragų“.

Bs LP, I, 26: „Girios arba šilo velnius vadina ,šilo vokietėliais‘ arba ,šiliniais‘ ir ,bukiais‘.“